

УДК 929 Порш: 341.71 (477)

Б 24

Поліна БАРВІНСЬКА

ДИПЛОМАТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ПОРША

У статті проаналізовано діяльність М. Порша на посаді посла уряду Директорії у Німеччині. Відзначено, що посольство під керівництвом М. Порша спрямувало свої зусилля на залагодження проблем двосторонніх відносин, протидію антиукраїнській пропаганді, налагодженню стосунків з дипломатичними представництвами інших країн. З огляду на міжнародне становище, зовнішньополітичний курс уряду Директорії, ситуація для розв'язання намічених М. Поршем завдань виявилася несприятливою, що спонукало Миколу Володимировича подати у відставку.

Ключові слова: УНР, Директорія, Німеччина, М. Порш, дипломатична діяльність, посольство.

Постановка проблеми. Важливість для України партнерських відносин з Федеративною Республікою Німеччиною значно зростає в умовах наростання військової агресії з боку Росії, що актуалізує тему історії українсько-німецьких відносин і їх поновного переосмислення. У двосторонніх відносинах вагомими є не тільки геополітичні, економічні інтереси, а й особистісний чинник. Він не є вирішальним, але відіграє вагомий роль. Тому підбір дипломатичних кадрів та призначення послів є важливою процедурою у зовнішньополітичній сфері країн, а дослідження діяльності окремих дипломатів сприяє кращому розумінню двосторонніх відносин.

Аналіз останніх досліджень. Микола Володимирович Порш – відомий український політичний і громадський діяч, який був ангажований і в українсько-німецькі відносини часу визвольних зма-

гань. Упродовж 1919 – 1920 рр., вельми скрутний для обох країн час, був послом УНР у Німеччині. В українській історіографії є низка публікацій, в яких розглянуто політичну діяльність М. Порша як одного із лідерів української соціал-демократії [5; 7; 10], але його дипломатична діяльність не була предметом спеціального дослідження. Цей напрям діяльності М. Порша побіжно представлено в роботах, присвячених українсько-німецьким відносинам 1917 – 1922 рр. та дипломатії УНР [2; 3; 6].

Мета статті – дослідження дипломатичної діяльності М. Порша на посаді посла УНР у Німеччині.

Досвід спілкування з представниками німецької влади М. Порш здобув ще до свого призначення на посаду посла УНР в Німеччині. Навесні 1918 р. він за дорученням уряду Центральної Ради очолював українську делегацію на переговорах щодо експортно-імпортного обміну. За умови окупації України австро-німецькими військами й загострення відносин між Центральною Радою та окупаційною владою вести переговори було складно, що засвідчують і матеріали засідань тристоронньої комісії [IX]. Та попри це 23 квітня вдалося підписати хоч і не рівноправний [9, 71], але, певною мірою, вигідний і для України Економічний договір [1, 94]. Очевидно, М. Порш справив на німців добре враження, оскільки вони характеризували його як «людину майбутнього» [12, 270].

Наприкінці 1918 р. уряд Директорії призначив М. Порша послом УНР у Німеччині. Через погану роботу транспорту та з'ясування, за дорученням С. Петлюри, становища в Галичині подорож новопризначеного посла до Німеччини затягнулася. Він прибув до Берліна тільки 10 лютого і наступного ж дня офіційно перейняв справи українського посольства [IV, 1]. На той час уряд Директорії змушений був полишити Київ, що певною мірою підважувало позиції українських дипломатичних представництв за кордоном.

Варто зауважити, що призначення на посаду посла УНР у Берліні Микола Володимирович отримав тоді, коли вирішувалася доля і України, і Німеччини, а українсько-німецькі відносини переживали невизначеність, або навіть кризу. До того ж новий уряд УНР насам-

перед був орієнтований на країни Антанти, а не на Німеччину. Але оскільки в 1918 р. Україна мала з Німеччиною найінтенсивніші (хоча й сповнені суперечностей та неприємних інцидентів) політичні й економічні стосунки, то залишилося чимало питань, які потребували врегулювання. Найбільше уряд УНР був зацікавлений у доступі до українських коштів, які зберігалися у німецькому банку. Згідно з Господарчою угодою від 10 вересня 1918 р., Німеччина отримала від Української держави позику для закупівлі продуктів в Україні. Ця позика покривалася в марках, що депонувалися в Берліні за курсом 1 марка – 75 копійок. За розрахунками, проведеними спільними українсько-німецькими комісіями, початкова цифра українського конто в Німеччині (за товари, сировину, хліб та інше) становила: 444 747 000 марок [I, 72]. Також у Німеччині залишалися надруковані ще на замовлення уряду Центральної Ради 11 мільярдів 518 мільйонів гривень і, крім того, на 2 мільярди гривень знаків державного казначейства [I, 79]. Важливим було також залагодження питання українських військовополонених [V, 132]. Розв'язання цих питань зумовлювало необхідність підтримання дипломатичних зносин з Німеччиною.

Мету своєї діяльності М. Порш визначив так: «Здобути якнайбільший вплив на всі німецькі круги і сили та використати їх у кожному данім моменті у найкорисніший спосіб для української політики» [II, 27]. Задля реалізації цієї мети всю діяльність посольства він розділив на три частини: 1) українсько-німецьку політику; 2) українську закордонну політику у ширшому розумінні цього слова; 3) питання внутрішньої політики УНР. Також визначив напрямки співпраці з такими колами: соціал-демократи, група Пауля Рорбаха і Алекса Шмідта, промисловці, німецькі колоністи, євреї, військові та преса [II, 27].

Оскільки німецькі соціал-демократи мали більшість у Національних зборах та входили до уряду Веймарської республіки, то налагодженню відносин з ними М. Порш докладав чи не найбільше зусиль. Посольство мало зв'язок з Едуардом Давідом, Гуго Гаазе, Карлом Каутським. Свої зусилля М. Порш спрямував на те, щоб роз'яс-

нити німецьким соціал-демократам, що «Росія» більше не існує, а концепція континентальної політики задля протистояння Англії є «фальшива». Він написав на цю тему статтю для «Vorwärts» («Вперед») та дав інтерв'ю кореспондентам соціал-демократичної преси [II; 27].

Найуспішнішою виявилася співпраця з П. Рорбахом та А. Шмідтом, які мали зв'язки у політичних колах, були щирими прихильниками України та у різний спосіб намагались відстояти українські інтереси. Наприклад, 1 березня 1919 р. П. Рорбах відправив листа міністру закордонних справ Ульріху Брокдорф-Рантцау, в якому критикував німецьку політику загравання з Росією й відзначав, що задля безпеки Німеччини важливо займатися розв'язанням українських проблем [12, 377]. На формування позитивного іміджу України та її підтримку П. Рорбах та А. Шмідт спрямовували й діяльність Німецько-Українського товариства. Завдяки їм посольство мало у розпорядженні два німецькомовні видання: «Deutsche Politik» («Німецька політика») і «Die Ukraine» («Україна»). Щомісячний журнал «Die Ukraine» видавався товариством і був присвячений винятково українським справам. Для його розповсюдження із пресового фонду посольства виділялися кошти [II, 27]. Одразу після приїзду до Берліна М. Порш підготував для березневого номера статтю про народне господарство України, в якій на підставі статистичних даних зробив порівняльний аналіз виробництва промислової та сільськогосподарської продукції в Україні і Російській імперії без України. Цим він намагався показати самодостатність української економіки і її привабливість для європейських країн [13].

Розуміючи певну обмеженість кола читачів видань Німецько-Українського товариства, М. Порш докладав зусиль для більш широкій репрезентації української проблематики. На початку березня 1919 р. було організовано інформаційний відділ. До його завдань входило: 1) інформування німецької преси про українські справи та керівництво українською пропагандою; 2) опрацювання німецької й іншої преси для інформування самого посольства, а також українського уряду і українських закордонних місій; 3) опрацювання

для посольства окремих політичних та економічних питань. Відділ майже кожен день видавав інформаційні бюлетені, які розсилалися визначним німецьким урядовим особам, політикам і публіцистам, посольствам і місіям представленим у Берліні, українським установам у Берліні і за кордоном, усій берлінській пресі і всім найважливішим провінційним органам [II, 28].

Тогочасне політичне становище, на думку М. Порша, вимагало від закордонного представництва у Берліні не тільки політичної співпраці з Німеччиною, а й «власної політичної ініціативи, бо Берлін залишався політичним центром, хоча й переможеної, але все-таки великої європейської держави. Сюди з'їхались із одної сторони всі місії військових переможців Антанти, а з другої сторони залишилися старі і нові огнища російської політики, які проводили активну політику проти самостійності України» [VII, 29]. Відповідно до цієї стратегії, українське посольство ініціювало налагодження контактів з представниками антантських кіл. Український посол неодноразово зустрічався з французьким представником генералом Дюпоном у справі військ Галлера, але без особливого успіху. Незначні контакти було налагоджено з представниками американської місії. Найбільш складною була ситуація у відносинах з англійським представництвом, бо англійці, за словами М. Порша, були «цілком під впливом московських генералів і воювали з українськими місіями» [VII, 29].

Зусиллями Миколи Володимировича навкруги українського посольства було згуртовано представників країн, що постали на теренах Російської імперії. 18 лютого 1919 р. в палаті українського посольства відбулася зустріч М. Порш, радника посольства Р. Смаль-Стоцького, литовського посла Шауліса та членів литовської делегації на Паризьку мирну конференцію, які тоді перебували в Берліні, а також аташе литовського посольства Листовського, який представляв інтереси білорусів. Учасники наради підготували пропозиції для своїх урядів щодо координації їх дій у «всіх дипломатичних і військових справах, котрі стосуються Польщі і Москви» та боротьбі за здобуття державної самостійності. Основою цього литовсько-українського зближення мав би бути, на думку М. Порша, «обмін уря-

довими нотами, котрі задокументували би публічно бажання добрих сусідських відносин і взаємної державності» [II, 10] Такі зустрічі стали систематичними. Згодом до них приєднались представники Фінляндії, Латвії, Естонії та Білорусії. Навіть постала ідея створення постійної конференції послів «для координації політики пограничних держав у Німеччині», але М. Порш вважав її дещо дочасною [VI, 20].

Налагоджуючи контакти з німцями-колоністами та євреями, які емігрували з України, М. Порш намагався використати як їх зв'язки в Україні для підтримки уряду УНР, так і контакти у Німеччині та інших країнах для залагодження українського питання. Завдяки старанням посольства німцями-колоністами, які перебували в Німеччині, було «вислано в Україну заклик боронити Директорію» [II, 28, 30]. З огляду на недавні єврейські погроми в Україні, значно складніше було залагодити справу з євреями. М. Порш зустрівся з очільником єврейської громади доктором Гандке й досяг певного порозуміння з огляду на антипольські настрої. Можливо, у справі допомогло й німецько-єврейське походження українського посла. Представники єврейської громади допомагали посольству пересилати франко- та англomовну літературу про українське питання до Америки [II, 28].

Незважаючи на плідну роботу М. Порша, здобути прихильність німецьких урядових кіл в українському питанні не вдавалося. З одного боку, це було зумовлено втратою контролю Директорії на більшій частині України, а з іншого – заграванням німецького уряду з Антантою, яка підтримувала А. Денікіна. У звіті про діяльність посольства від 22 жовтня 1919 р. М. Порш зазначав: «Референ про необхідність порозуміння між Україною і Денікіним повторюється майже при кожній зустрічі наших представників з німецькими урядовими чинниками. В інтенції уряду було б мабуть найбільше позбутися зовсім тутешніх місій від «Рандштаатен». Так, що можна вважати майже певним, що по спорожненню нашого посольства в Берліні; воно не було б вже більше обсажене, щонайменше вже не офіційно признаним послом» [VI, 3]. Задля залагодження цього

питання 11 листопада 1919 р. М. Порш підготував «Меморандум», в якому вказав на помилковість дій Антанти у підтримці Денікіна і Колчака, бо вони принесли на «місце червоного терору – чорний терор, на місце диктатури робітників – диктатуру великих землевласників і великої буржуазії, на місце свободи народів – утиск народів». Відзначив він і те, що захоплення частини України Денікіним принесло «небувалу дезорганізацію господарського життя та реквізиції» [X, Memorandum]. Меморандум став основою статті про проблеми окраїнні держави, яку було опубліковано наступного року у часописі «Die Ukraine» [14].

Потреба в обстоюванні права окраїнних держав, серед яких була й Україна, на самостійність і збереження їх дипломатичних місій у Німеччині загострилася восени 1919 р. ще й тим, що 11 – 20 листопада мав вступити в силу Версальський договір. Відповідно до 117 статті, передбачалося анулювання всіх договорів, укладених Німеччиною з країнами, що постали на теренах колишньої Росії. На підставі цього Німеччина як з власної ініціативи, так і за вимогою Антанти, могла скасувати українське посольство як державну установу УНР. Заходами М. Порша цього вдалося уникнути. Очевидно, й німецький уряд не бажав повного розриву з урядом УНР, особливо на фоні поразки військ Денікіна. За таких умов для розвитку українсько-німецьких відносин велике значення мала ясна військова і політична лінія України, що, на думку українського посла, мусило позитивно вплинути на піднесення престижу України, передовсім в очах німецького суспільства, яке, «як і в інших справах, так і тут може легко стати в опозицію до офіційної політики» [VI, 3]. Але ці сподівання М. Порша не виправдались.

Наприкінці 1919 – на початку 1920 рр. розгорнувся скандал навколо української фінансової місії у Берліні. Задля врегулювання фінансового та питання військовополонених уряд Директорії спорядив до Берліна додаткові місії, тому посольство не несло прямої відповідальності за розв'язання цих проблем. Діяльність фінансової місії не задовольняла М. Порша, а тому між посольством і нею виникали чвари, що значно погіршували справу визволення україн-

ського конто. У листі від 22 липня 1919 р. до МЗС України М. Порш просив: «поставити гостро перед урядом справу нашої фінансової агентури, котра тут тільки блямує нас...» [IV, 4]. Скарги М. Порша були не безпідставними. Вже наступного року уряд Директорії змушений був подати до німецького суду позов проти Г. Супруна [4, 56]. Це ще більше зашкодило українській справі та іміджу України.

Намагався М. Порш організувати в Німеччині закупівлю ліків, майна й озброєння для української армії, але німецький уряд неодноразово накладав арешт на партії закупленого товару. 23 грудня 1919 р. видано наказ Директорії УНР «Про державні закупівлі в Німеччині», в якому ставилась вимога: «Передати всі військові кредити і взагалі кредити на державні закупки, які були одпущені в розпорядження Українського посольства в Німеччині, або на ім'я Пана Посла в розпорядження Торговельної Комісії УНР за кордоном під головуванням А. Сербієнка» [8, 154]. Подальші закупівлі військового майна у Німеччині дозволялося проводити тільки цій комісії. Але, на думку історика П. Гай-Нижника, це було помилкове рішення, бо невдовзі очільник Торговельної комісії зайнявся власним книжковим бізнесом, а не урядовими справами [4, 51].

Поява нових місій і посланців уряду УНР в Берліні та компрометуюча поведінка декого із них зводили нанівець зусилля М. Порша у заступництві української справи. Окрім того, МЗС Німеччини дедалі частіше отримувало інформацію про суперечності й суперечки поміж керівництва УНР. Занепокоєння в німецького уряду викликав і можливий союз Петлюри з Польщею. Наприклад, один із інформаторів німецького МЗС у листі від 9 лютого 1920 р. повідомляв, що найближчим часом до Берліна прибудуть відомі українські політики, щоб зорганізувати тут новий український уряд, який намагатиметься відхилити пропольську політику Петлюри й знайти порозуміння з більшовиками. Йшлося й про те, що М. Порш буде відсторонений від обов'язків посла і його місце посяде М. Василько [X, Aufzeichnung]. На фоні таких чуток можливості українського посла ставали дедалі обмеженішими.

Негативний вплив на розвиток українсько-німецьких взаємин мало підписання 20 квітня 1920 р. угоди між Директорією УНР та Польщею. Задля роз'яснення ситуації М. Порш дав інтерв'ю «*Neue Berliner Zeitung*» («Нова Берлінська газета»), яке також передрукував журнал «*Die Ukraine*». Український посол пояснював цей союз необхідністю боротьби з більшовицькою Росією й відзначав інтерес України до процесів демократизації Східної Європи [15]. Але ці заходи не сприяли залагодженню справи. Спостерігалось різке охолодження у ставленні офіційних кіл Німеччини до посольства УНР у Берліні, яке супроводжувалось появою у німецькій пресі статей негативного характеру. До того ж, під час від'їзду М. Порша на нараду послів до Карлсбаді, на будинок посольства було накладено арешт і виставлено претензії на вісім мільйонів марок [III, 15]. На фоні поступового порозуміння Німеччини з більшовицькою Росією з'явилися повідомлення про прибуття нового посольства на чолі з Д. Мазуренком, яке посилялось на заступництво українського радянського уряду [III, 15]

За таких обставин 26 серпня 1920 р. М. Порш з Карлсбада відіслав міністру закордонних справ А. Ніковському заяву про свою демісію. Оскільки відповіді він не отримав, то наприкінці року знову продублював листа від 26.08.1920 р. На цю копію Головою Директорії С. Петлюрою було накладено резолюцію: «М. Порша слід би було притягти до праці в залежності від переговорів з ним. Багато моментів в листі – є результат непорозуміння і невірної оцінки історичних етапів нашої боротьби» [VIII, 9]. У листі Міністерства Справ Закордонних від 16 березня 1921 р., адресованому М. Поршу, повідомлялось, що уряд з великим жалем змушений задовольнити прохання про демісію, а також констатувалося, що «ні скрутний політичний стан, ні фінансові труднощі, ні військові невдачі Республіки ніколи не ставили перешкод Вам, пане Послу, у Вашій дипломатичній праці, яку Ви проводили так упевнено, спокійно й рівно, з такою витриманістю та послідовністю. Завдяки Вашим, Вельмишановний пане Послу, особистим якостям Посольство УНР в Берліні стало

одним з найкращих, організованих, продуктивних і працездатних дипломатичних представництв УНР за кордоном» [VIII, 17].

Висновки. Підсумовуючи, можна погодитись з позитивною оцінкою діяльності М. Порша на посаді посла в Німеччині зовнішньополітичним відомством УНР. Варто також відзначити його комунікативні здібності із залучення найрізноманітніших сил до заступництва України на міжнародній арені. Орієнтація українського посла переважно на представників соціал-демократичних сил Німеччини була не зовсім виправданою. Доля українсько-німецьких відносин вирішувалась більш впливовими німецькими урядовцями, з якими М. Порш мав дуже обмежені контакти. Також М. Порш не зумів налагодити позитивну співпрацю з Фінансовою агентурою УНР в Берліні та її очільником Г. Супруном і спрямувати їх діяльність на користь УНР.

Перспективним напрямком дослідження є дипломатична діяльність та життя на еміграції М. Порша із ширшим залученням матеріалів німецьких архівів.

Джерела та література

- I. Центральний державний архів вищих органів України (далі ЦДАВО). – Ф. 4. – Оп. 1. – Спр. 74.
- II. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 1. – Спр. 15.
- III. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 128.
- IV. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 307.
- V. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 305.
- VI. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 306.
- VII. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 344.
- VIII. ЦДАВО. – Ф. 3696. – Оп. 2. – Спр. 391.
- IX. ЦДІА (м. Київ). – Ф. 1111. – Оп. 1. – Спр. 157.
- X. РААА. – R. 14395. – Bd. 36. – Allgemeine Angelegenheiten der Ukraine (vom 1. November 1919 bis Februar 1920).

1. Барвінська П.І. З історії українсько-німецьких економічних зв'язків за доби Української Держави (1918 рік) / П.І. Барвінська // Наукові праці Миколаївської філії Нац. ун-ту «Києво-Могилянська Академія». – 2000. – Т. 8. – С. 93 – 97.

2. Барвінська П.І. З історії українсько-німецьких відносин в 1919 році / П.І. Барвінська // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Мате-

ріали Всеукраїнської наукової конференції. Луганськ, 8 – 9 лютого 2001 р. – Луганськ : СНУ, 2001. – С. 115 – 118.

3. Веденєєв Д. Система дипломатичного представництва за доби Директорії Української Народної Республіки. 1918 – 1920 рр. (Організаційно-функціональна побудова) / Д. Веденєєв // Україна дипломатична : наук. щорічник. – К., 2007. – Вип. 8. – С. 92 – 115.

4. Гай-Нижник П. «Супруніада» : уряд Директорії проти фінансової агентури УНР в Німеччині (1919 – 1921 рр.) / П. Гай-Нижник // Київська старовини. – 2010. – № 1. – С. 46 – 70.

5. Жук А. Пам'яті Миколи Порша (1877 – 1944) / А. Жук // Сучасність. – 1962. – № 1. – С. 52 – 66.

6. Кривець Н.В. Українсько-німецькі відносини : політика, дипломатія, економіка. 1918 – 1933 рр. / Н.В. Кривець. – К. : Інститут історії України НАН України, 2008. – 322 с.

7. Магурчак А.М. Громадсько-політична діяльність Миколи Порша (1900 – 1921 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А.М. Магурчак. – К., 2006. – 18 с.

8. Петлюра С. Статті, листи, документи / С. Петлюра // Ін-т досліджень модерної історії України / упор. В. Сергійчук. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 1999. – Т. 3. – 661 с. – С. 154.

9. Притуляк П.П. Економічний договір УНР з Німеччиною та Австро-Угорщиною (1918 р.) / П.П. Притуляк // Український історичний журнал. – 1997. – № 1. – С. 67 – 72.

10. Солдатенко В.Ф. «Ми частина всієї української революційної демократії» (Микола Володимирович Порш) / В.Ф. Солдатенко // Проект «Україна» 1917 – 1920 рр. Постаті. – Х. : Фоліо, 2011. – С. 138 – 155.

11. Стрельський Г.В. Українські дипломати доби національно-державного відродження (1917 – 1920 рр.) : Біографічний довідник / Г.В. Стрельський. – К. : Дипломатична академія України, 2000 – 48 с.

12. Golczewski F. Deutsche und Ukrainer 1914 – 1939 / Frank Golczewski. – Paderborn ; München ; Wien ; Zürich : Ferdinand Schöningh, 2010. – 1085 S.

13. Porsch M. Die Volkswirtschaft der Ukraine / M. Porsch // Die Ukraine. Monatschrift für deutsch-ukrainische volkswirtschaft und kultur Politik. Organ der deutsch-ukrainischen Gesellschaft. – 1919. – Heft 4. – S. 82 – 86.

14. Porsch M. Das Randstaatproblem / M. Porsch // Die Ukraine. – 1920. – Heft 3. – S. 51 – 55.

15. Porsch M. Warum verband sich Petljura mit Polen / M. Porsch // Die Ukraine. – 1920. – Heft 5. – S. 102 – 104.

Барвинская Полина. Дипломатическая деятельность Николая Порша. В статье проанализировано деятельность Н. Порша на должности посла правительства Директории в Германии. Отмечено, что посольство под руководством М. Порша сосредоточило свои

усилия на урегулировании проблем двусторонних отношений, противодействии антиукраинской пропаганде, налаживании отношений с дипломатическими представительствами других стран. В связи с международным положением и внешнеполитическим курсом правительства Директории, сложилась неблагоприятная ситуация для решения заданий, намеченных Н. Поршом, что вынудило его подать в отставку.

Ключевые слова: УНР, Директория, Германия, Н. Порш, дипломатическая деятельность, посольство.

Barvinska Polina. Mykola Porsh's Diplomatic Activity. The article analyzes Porsh's activities as an ambassador of Directory's government in Germany. It is noted that the Embassy under Porsh's direction focused its attention on resolving problems in bilateral relations, resistance to anti-Ukrainian propaganda, improving relations with the diplomatic missions of other countries. Taking into consideration the international situation and foreign policy of Directory's government, there was an unfavorable situation for solving tasks that forced Mykola Porsh to resign.

Keywords: UNR, Direktorium, M. Porsh, Germany, diplomacy, the Embassy.